

УДК 94(477.8)“1918/1939“

Володимир Місько

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ ПОЛЬЩІ ЩОДО ЛІВОРАДИКАЛЬНОГО РУХУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ УПРОДОВЖ 1918–1939 РР.

В статті проаналізовано теоретико-методологічні засади дослідження політики Польщі щодо ліворадикального руху в Західній Україні упродовж міжвоєнного періоду.

Ключові слова: ліворадикальний рух, методи дослідження, принципи дослідження, комуністичні організації, Західна Україна.

Сучасний стан української історіографії характеризується переходом від ідеологічно ангажованої й політизованої історичної концепції до нових теоретико-методологічних конструкцій, в основі яких лежать більш адекватні уявлення про природу історичних знань. Нового поштовху отримали наукові пошуки, що визначаються широким спектром проблемних зацікавлень та охоплюють міжвоєнний період історії Західної України. В межах окресленого періоду помітного інтересу набуває дослідження ліворадикального руху з огляду на необхідність розширення фактографічних напрацювань, залишених на рівні 1989–1990 рр. та формування нових підходів до визначення його місця та ролі в суспільно-політичному житті краю.

Демократичні процеси поживляють суспільний інтерес до вітчизняної історії, який супроводжується активними історичними дослідженнями. Ці обставини актуалізують та зумовлюють першочерговість проблеми методології науки. Методологічна основа – чи не найскладніша складова сучасних суспільних наукових пошуків. Професійне застосування різних методів та їх комбінації при проведенні наукового дослідження, обумовленого правильністю постановки проблеми і вибором відповідних підходів, становить методологію наукового дослідження. Визначення методологічних аспектів зумовлене складністю та неоднозначністю задекларованої наукової проблеми.

Мета статті – проаналізувати теоретико-методологічні засади дослідження політики Польщі щодо ліворадикального руху в Західній Україні упродовж міжвоєнного періоду.

Основні завдання наукової публікації полягають у виокремленні із значного масиву сучасних методологічних напрацювань комплексу теоретико-методологічних засобів дослідження політики Польщі щодо ліворадикального руху в Західній Україні упродовж 1918–1939 рр.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що розвідка є одним із перших в українській історіографії комплексним аналізом теоретико-методологічної бази дослідження політики Польщі щодо ліворадикального руху в Західній Україні упродовж міжвоєнного періоду.

Об'єкт дослідження становлять сучасні теоретико-методологічні засоби, які сприяють дослідженню суспільно-політичних процесів в Західній Україні упродовж міжвоєнного періоду.

Предметом дослідження виступають принципи та методи дослідження, які розкривають основні тенденції та особливості політики Польщі щодо ліворадикального руху в Західній Україні в 1918–1939 рр.

Хронологічні рамки наукової студії охоплюють період існування Другої Речі Посполитої (1918–1939 рр.).

Територіальні межі наукової розвідки обмежуються поняттям "Західна Україна" – географічним регіоном, до складу якого у міжвоєнний період входила Східна Галичина, успадкована Польщею від Австро-Угорщини, Західна Волинь і Західне Полісся – від царської Росії. Згідно з адміністративно-територіальним поділом міжвоєнної Польщі, до складу Західної України входили: Львівське, Станіславівське, Тернопільське, Волинське та Поліське воєводства. Терміном "Західна Україна" послуговуємося як умовним, оскільки початково він вживався як публіцистична назва ЗУНР, пізніше поширився на всі українські землі, приєднані до УРСР упродовж 1939 – 1940 рр.

Формування теоретико-методологічних засад дослідження впливає із сукупності наукових принципів та методів пізнання, зумовлених тенденцією наукових пошуків у сучасній історіографії з окресленої проблеми. На наш погляд, українська історіографія помітно збагатилася методологічною основою дослідження суспільно-політичних процесів на західноукраїнських землях міжвоєнного періоду. Особливої уваги в цьому контексті заслуговують праці Л. Зашкільняка [1], Я. Верменич [2], С. Кульчицького [3], Г. Бондаренка [4–5], І. Колесник [6] та Ю. Ганжурова [7], які розкривають логічну побудову системи понять, категорій і принципів, що допомагають досліднику рухатися від джерел до наукових історичних знань та сприяють розумінню їх ролі та функцій у суспільстві. Основні методологічні підходи в досягненні мети та реалізації поставлених дослідницьких завдань ґрунтуються на кращих здобутках української методології.

У науковому пошуку намагалися дотримуватися двох взаємозв'язаних завдань: розкрити політику Польщі щодо ліворадикального руху, піддаючи всебічному аналізу передумови, особливості та специфіку її реалізації в сукупності з висвітленням політичної діяльності комуністичних організацій. Досягнення окреслених завдань вимагає методологічного осмислення і узагальнення результатів дослідження.

Наша студія суспільно-політичних процесів у Західній Україні впродовж міжвоєнного періоду базується на об'єктивності та достовірності. Саме тому домінуючим є принцип історизму, націлений на реконструкцію подій та явищ у хронологічній послідовності, динаміці й взаємозв'язку. Використання тільки перевіреної інформації з окресленої проблеми відповідає принципу науковості, який також сприяв уникненню спрощеності, кон'юнктурності та штучної заідеологізованості. Необхідність подолати різнопланові обмеження, вийти з колапсу суспільної свідомості, звільнити історичні знання від фальсифікацій та "білих плям", зумовила дотримання нами принципу об'єктивності. Він полягає в неупередженому підході до дійсності, її пізнання і практичного перетворення. Керуючись цим принципом, ми сприймали кожне джерело як об'єктивну реальність, що містить незаангажовані, правдиві наукові факти.

Розумінню причинно-наслідкових зв'язків, що вплинули на формування політики Польщі щодо ліворадикального руху, сприяє принцип альтернативності. Принцип соціального підходу застосовується для подолання відвертого соціологізму, міфологізації політичної реальності, протиставлення загальнолюдських, національних і класових ідеалів та цінностей. Соціальний підхід набуває важливого значення, коли оцінюємо програми, реальну політичну діяльність партій, лідерів, їх роль у політичному розвитку суспільства. При цьому беремо до уваги характер соціальних і класових інтересів, співвідношення соціально-класових сил у політичній боротьбі. Соціальний аналіз дає змогу зіставити класові інтереси із загальнолюдськими, оцінити вплив класових сил і партій на розвиток політичних процесів, їх відповідність інтересам народу й світового співтовариства в цілому. Застосування цього принципу дає змогу простежити динаміку зростання популярності та поширення впливу комуністичної ідеології на розвиток суспільно-політичних процесів у Західній Україні міжвоєнного періоду.

Використання нами різноманітних носіїв історичної інформації, їх аналіз, співставлення, визначення ступеня об'єктивності відповідає вимогам принципу комплексності джерел. Нами проаналізовано документи місцевої польської адміністрації, поліції, судових органів, в'язничних установ, які відображають особливості реалізації політики Польщі щодо ліворадикального руху. Водночас у науковій студії використано агітаційні, організаційні та фінансові матеріали, що розкривають специфіку політичної діяльності комуністичних структур. Залучено інформаційні повідомлення тогочасних періодичних видань для відтворення реалій суспільно-політичного життя Другої Речі Посполитої та відстеження суспільної думки щодо окресленої проблематики.

Всебічне розкриття задекларованої теми з поєднанням необхідних для наукового пошуку принципів з різних галузей знань, як-от: політології, юриспруденції, соціології – забезпечується використанням принципу методологічного плюралізму. Дотримання цього принципу сприяє встановленню причинно-наслідкового зв'язку застосування польською владою політики державного примусу щодо ліворадикального руху, розкриттю закономірностей суспільно-політичних процесів, особливостей нормативно-правового обґрунтування судових рішень, винесених підсудним, звинуваченим у комуністичній діяльності, дозволяє простежити динаміку сприйняття суспільством комуністичних ідей.

У комплексі з науковими принципами, використаними під час дослідження політики польської влади щодо ліворадикального руху, поєднуються методи, що визначаються метою, завданнями, джерельною базою, наявною методологічною основою соціально-гуманітарного пізнання. Розв'язуючи конкретні дослідницькі завдання, ми використали три групи методів: світоглядні, загальнонаукові та спеціальнонаукові.

До першої групи належить метод діалектичного вивчення історичного процесу, що дає змогу розглядати визначену проблематику в русі, розвитку і суперечностях. Поряд з діалектичним у нашому дослідженні активно використовуємо синергетичний метод (грец. "sinergetikos" – спільний, узгоджено діючий). Синергетика не детермінована чітко визначеною сукупністю методологічних принципів та понять. Вона виходить за межі однозначного, загальноприйнятого поняття "політична система", а базується на властивостях – взаємопроникнення, відкритості, самоорганізації, випадковості, наявності асиметричних структур, нерегулярності зв'язків і функціональної нестабільності. Застосовуючи міждисциплінарні дослідження, синергетичний метод передбачає багатоваріантність, альтернативність вибору шляхів суспільно-політичного розвитку. Зокрема, цей метод сприяє розумінню проблеми взаємовідносин ліворадикального руху та чинної польської влади, що, на наш погляд, лежить у площині вибору суспільно-політичного розвитку та моделі державно-правового устрою.

Загальнонаукова група методів охоплює такі: аналізу та синтезу (фактів, джерел), індукції та дедукції (забезпечують можливість переходу від поодиноких історичних фактів до загальних положень і навпаки), узагальнення (у висновкових формулюваннях), систематизації (передбачає правильне упорядкування зібраної інформації на підтвердження конкретної гіпотези), структурно-системний (дозволяє виділити об'єкт дослідження та вивчити його в межах раціонального пізнання, забезпечує цілісність та логічну упорядкованість наукових міркувань).

Практичне історичне пізнання охоплює світоглядні, теоретичні відомості і конкретні способи дослідження соціальних явищ, тож у ході наукових студій ми також використовували спеціальнонаукові методи. Серед них, зокрема, проблемно-хронологічний, який вплинув на визначення побудови дослідження. Його дотримання дозволило виокремити з великого масиву аналізованих суспільно-політичних і соціально-економічних процесів, логічно описати їх проблемні аспекти, з'ясувати суперечливу еволюцію в контексті закономірностей існування Другої Речі Посполитої, охопити часові межі процесу становлення та утвердження державності. Зокрема, проблемно-хронологічний метод сприяє належному висвітленню основних аспектів участі державних органів у реалізації політики польської влади щодо ліворадикального руху та розкриттю динаміки політичної діяльності комуністичних організацій.

Історико-порівняльний метод дає змогу розкрити спорідненість функціональних зв'язків, соціальних явищ, осягнути минуле в єдності та індивідуальності, а також знайти зв'язок та основу історичних явищ. Завдяки цьому методу, зіставляючи історичні події, явища, нам вдалося виявити особливості розвитку ліворадикального руху в Західній Україні, визначити специфіку діяльності місцевої поліції, пенітенціарної та судової систем у реалізації політики державного примусу стосовно провідників комуністичної ідеології.

Використання ретроспективного методу зумовлене порівняно нетривалими хронологічними межами дослідження. Цей метод дає змогу абстрагуватися від сьогодення та поступово вникнути в реалії суспільно-політичного життя Західної України, окресленого періоду, визначити його найхарактерніші риси, тенденції і закономірності розвитку. Зважаючи на сучасні наукові підходи в дослідженні міжвоєнних польсько-українських взаємин, шляхом ретроспективи ми висвітлили особливості польського адміністрування західноукраїнських земель.

У дослідженні помітне місце займає синхронний та діахронний метод. Застосування синхронного методу сприяло, зокрема, виявленню спільних та відмінних напрямків діяльності політичних та громадських об'єднань, які функціонували на західноукраїнських землях, а діахронного – виділенню етапів розвитку ліворадикального руху на основі суспільної підтримки та мети діяльності.

Для зіставлення статистичних даних, проведення підрахунків кількості судових процесів, чисельності підсудних та політичних в'язнів, а також з метою отримання узагальненої, цілісної й важливої інформації ми використали метод математичної обробки матеріалів. Помітно доповнюють фактичним матеріалом дослідження окремі статистичні дані щодо діяльності комуністичних осередків, місцевої поліції, закладів позбавлення волі, судових органів. Для повної їх інтерпретації, застосовуємо структурно-функціональний та статистично-аналітичний методи. В результаті, увиразнюємо загальні міркування конкретними відомостями, демонструємо їх взаємодію, поглиблюємо розуміння сутності суспільно-політичних процесів. Зауважимо застосування цих методів актуалізує на перший погляд мало помітні явища, які в цілісності становлять підстави для нових науково виважених оціночних суджень.

Осмислення історичних процесів і явищ вимагає комплексної оцінки, що супроводжується застосуванням новітніх наукових критеріїв у порівняльно-аналітичному співвідношенні із тогочасним значенням, розумінням і сприйняттям суспільством фактів та подій. Відзначимо, що в науковій студії послуговуємося лише такими термінами, поняттями, які, відображаючи окремі аспекти досліджуваних процесів, тяжіють до наукової однозначності. У цьому контексті доречно уточнити використання нами термінів "ліворадикальний" та "комуністичний", які слугують релевантними характеристиками описаних політичних структур, тож використовуються як контекстуальні синоніми. Відповідно, зазначені терміни виступають взаємозамінними в тексті дослідження. Маємо на увазі, що усі партійні та громадські організації, які перебували під впливом комуністичної ідеології або використовувалися для ведення легальної прокомуністичної діяльності та власне комуністичні організації, логічно марковані терміном-означенням "комуністичний". Водночас комунізм розуміємо як чітко виражений ліворадикальний ідеологічний напрямок, тому "ліворадикальний" виступає об'єднавчою, узагальнювальною терміноназвою окреслених організацій. Однак, зважаючи на те, що в сучасній українській історіографії триває процес формування нових наукових підходів до вивчення ліворадикального руху, допускаємо можливість коригування категоріального апарату.

Специфіка роботи, мета і завдання зумовили комплексне застосування світоглядних, загальнонаукових та спеціальнонаукових методів. Дослідження базується на принципах історизму та об'єктивності, логічності й системності, комплексного використання джерел.

Масив історичних досліджень, які відображають різні спектри наукової проблеми, не вичерпують її, а навпаки, породжують необхідність поглибленого вивчення ліворадикального руху в Західній Україні та формування нових наукових підходів щодо визначення його місця та ролі у суспільно-політичному житті краю з використанням здобутків вітчизняної та зарубіжної методології. Комплексне використання джерельної бази із здобутками української та зарубіжної історіографії дає змогу всебічно підійти до розкриття обраної наукової проблеми, поглибити розуміння суспільно-політичних процесів у Західній Україні міжвоєнного періоду та сформувані нові підходи до вивчення ліворадикального руху.

Отже, використання широкої методологічної основи дослідження забезпечує досягнення поставленої мети, дає можливість всебічно проаналізувати проблему, розширити фактологічну та аналітичну складові наукового пошуку. На наш погляд, застосування різноманітних сучасних методологічних підходів дозволяє максимально уникнути суб'єктивних оцінок і забезпечує наукову достовірність результатів дослідження, доповнює фактографічним матеріалом задекларовану проблематику. З огляду на це застосування означених теоретико-методологічних засобів для дослідження суспільно-політичних, соціально-економічних та культурних процесів в західноукраїнському регіоні міжвоєнного періоду становить перспективу подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Зашкільняк Л. Методологія історії: від давнини до сучасності / Л. Зашкільняк. – Львів: Вид-тво ЛНУ ім. І. Франка, 1999. – 228 с.
2. Верменич Я. В. Системологія історичної локалістики: пошук парадигмальних орієнтирів / Я. Верменич // Український історичний журнал. – 2011. – № 5. – С. 110–130.
3. Кульчицький С. В. Методологія і методика наукового дослідження: Матеріали до нормативного курсу / С. В. Кульчицький. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2003. – 32 с.
4. Колесник І. Історіографічний дискурс в Україні: реалії та прогнози / І. Колесник // Сучасна українська історіографія: проблеми методології та термінології: матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару 17 червня 2004 р. – К., 2005. – С. 22–35.
5. Бондаренко Г. В. Історичне пізнання: питання теорії і практики / Г. В. Бондаренко. – Луцьк: Вежа, 1998. – 227 с.
6. Бондаренко Г. Історичне пізнання: питання теорії і практики: Навчальний посібник для студентів історичних факультетів / Г. Бондаренко. – Луцьк: Ред.-вид. відділ Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 1998. – 189 с.
7. Ганжуров Ю. С. Кількісні методи в історичних дослідженнях: досвід і деякі питання методики / Ю. С. Ганжуров // Український історичний журнал. – 1994. – № 4. – С. 30–40.

Владимир Мисько

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОЛИТИКИ ПОЛЬШИ ОТНОСИТЕЛЬНО ЛЕВОРАДИКАЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ В ЗАПАДНОЙ УКРАИНЕ НА ПРОТЕЖЕНИИ 1918–1939 ГГ.

В статье проанализированы теоретико-методологические основы исследования политики Польши относительно леворадикального движения в Западной Украине на протяжении межвоенного периода.

Ключевые слова: леворадикальное движение, методы исследования, принципы исследования, коммунистические организации, Западная Украина.

Volodymyr Misko

THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIC OF THE RESEARCH POLICY OF POLAND CONCERNING THE RADICAL LEFT MOVEMENT IN WESTERN UKRAINE DURING THE INTERWAR PERIOD

The article analyzes the theoretical and methodological basis of the research policy of Poland concerning the radical Left movement in Western Ukraine during the interwar period.

Key words: the radical left movement, research methods, principles of research, communist organizations, Western Ukraine.